

SCOT
II CONGRÉS

LES INFRASTRUCTURES I EL PLANEJAMENT REGIONAL:
EL PLA TERRITORIAL DE CATALUNYA

COMUNICACIO TEMA 3.

UN ESQUEMA DE DESENVOLUPAMENT REGIONAL A PARTIR D'UN CENTRE SECUNDARI.
LA REGIO DE LLEIDA DINS EL PLA TERRITORIAL DE CATALUNYA.

Ignasi Aldomà i Buxadé,
Romà Pujadas i Rúbies.

C.3.5.

S C O T - II CONGRES

LES INFRASTRUCTURES I EL PLANEJAMENT REGIONAL:
EL PLA TERRITORIAL DE CATALUNYA

Sant Carles de la Ràpita, 12, 13 i 14 d'octubre de 1984

CONTINGUT:

- X- Programa/horari de les sessions.
- Ponències
  - (A) X La vialitat a la vertebració del territori: el Pla de Carreteres de Catalunya.
Luis Lago.
  - (B) X El sistema portuari català.
Joan Alemany.
  - (C) X Infraestructures hidràuliques i territori: un planejament difícil.
Jordi Prat.
  - (D) X Un possible contingut per al Pla Territorial General de Catalunya.
Josep M. Carreras.
  - (E) "0 Tendències actuals i experiències en el camp de la planificació urbana i regional.
WDC Lyddon. (x)
  - (F) "0 L'ordenació del territori al Land de Baviera. El Pla Territorial de Baviera.
Werner Buchner. (x)
- Comunicacions
  - 1 X El Berguedà, una comarca amb futur.
Pere Alavedra. Joan J Masana. M Angels Sancho.
  - 2 X Un esquema de desenvolupament regional a partir d'un centre secundari. La regió de Lleida dins del Pla Territorial.
Ignasi Aldomà. Romà Pujadas.
  - 3 X Una proposta per a la regió de l'Ebre.
Josep Bayerri.
  - 4 X Els condicionaments per a una ordenació territorial de Catalunya: les comarques.
Joan Capdevila.
  - 5 X El planejament de les infraestructures hidràuliques a nivell local.
Carles Conill. Angel Simon. Antoni Tomàs.

I. EL MODEL TERRITORIAL CATALA

Una prou sabuda interpretació de l'estructuració territorial ens presenta Catalunya com un país articulat entorn a Barcelona. Es tracta no solament de la relació característica d'un centre amb una perifèria, ans d'un centre desproporcionat en relació a l'àrea socio-econòmica i política - que se li considera més pròpia: el Principat.

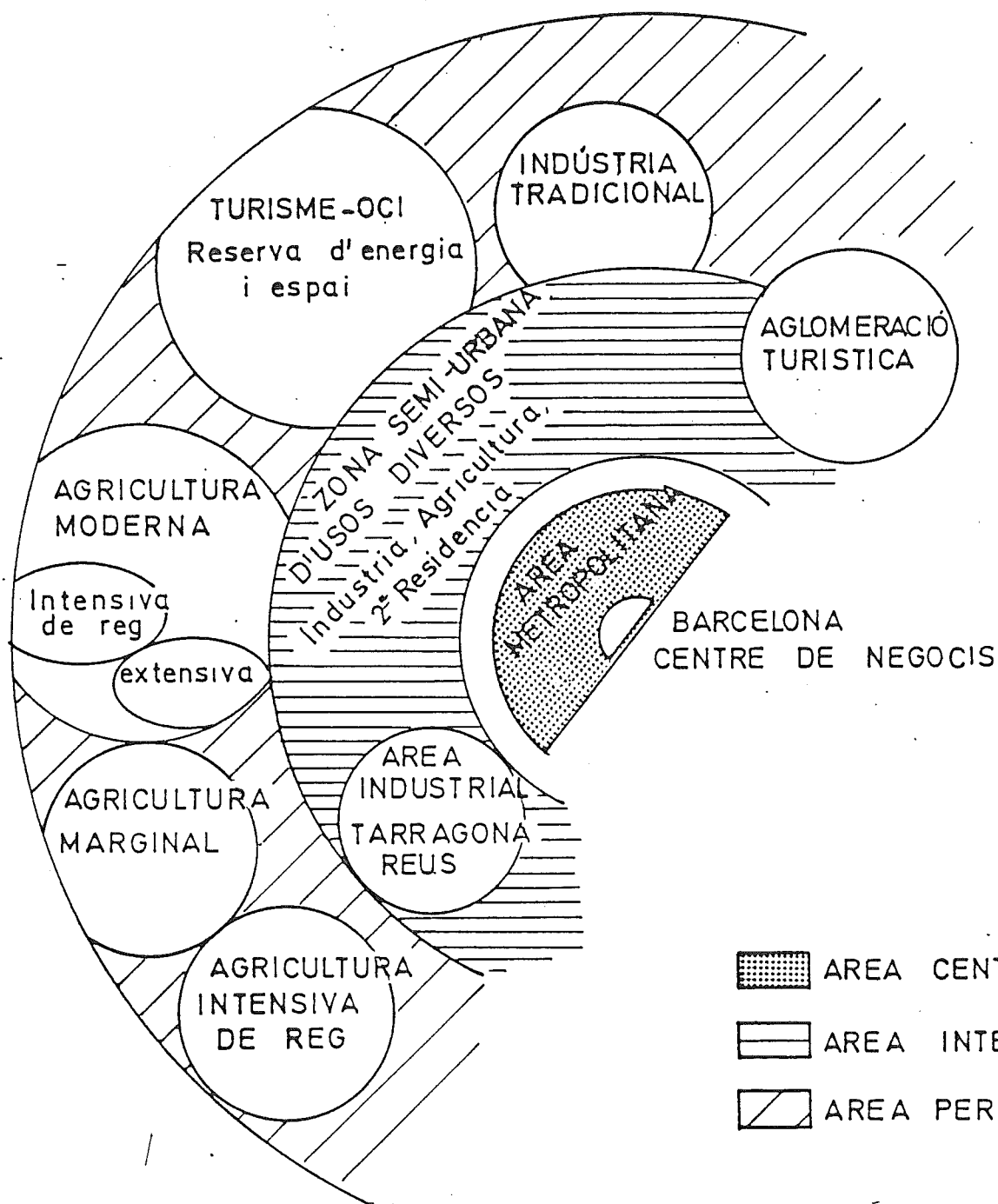
La primera definició espacial, centre-perifèria, s'assenta en el drenatge de recursos de l'agricultura cap a la indústria i dels sectors industrials més tradicionals i endarrerits cap als més innovadors, transferències aquestes que recolzen sobre uns elements institucionals. En definitiva, fora de Barcelona difícilment es reuneixen les condicions adients per a l'adopció o creació d'activitats innovadores: mà d'obra disponible, qualificació professional, infraestructura urbana, subministraments de material auxiliar, ajuts tècnics i a la gestió ....

Però el model centre-perifèria no és tancat ni estàtic ni explica el gran pes de l'àrea metropolitana barcelonina dins de Catalunya. Efectivament, un seguit de condicions bàsicament institucionals fan que les activitats rebutjades - al centre (Barcelona-ciutat) es desplacin a la perifèria immediata, on es concentren també les inversions en infraestructures, constituint-se així una àrea metropolitana "macrocefàlica".

D'aquesta manera es configura a Catalunya un model de desenvolupament de característiques gairebé concèntriques - (gràfica I):

1. Un centre urbà de negocis i serveis especialitzats (Barcelona-ciutat).

US I VOCACIÓ DE L'ESPAI

2. Una àrea metropolitana on xoquen la indústria poc rendable i els costos socials de la mà d'obra.

3. Una àrea semi-rural, amb nuclis urbano-industrials ben dinàmics i residència secundària molt important.

4. Una àrea pròpiament perifèrica, que comprèn la major part del territori català, reduïda a l'activitat agrària i amb un fort despoblament.

En aquest context, una de les mesures de política territorial que sembla fonamental i que interessa a l'àrea perifèrica, és el trasvàs d'activitats i infraestructures des del centre urbà i àrea metropolitana cap a l'àrea perifèrica.

II. LA REGIÓ DE LLEIDA DINS EL CONJUNT CATALÀ

Si fem una anàlisi del desenvolupament de les comarques catalanes, constatem immediatament com entre les perifèriques que ocupen tota la Catalunya occidental, només el Segrià presenta uns trets diferenciadors semblants als de les comarques més desenvolupades. Una classificació tipològica ens presentaria el Segrià agrupat amb les comarques més Nord-orientals, amb un sector de serveis important i econòmicament dinàmiques en general. Això no és més que la confirmació de la importància de Lleida com a capitalitat, però és també un primer indicatiu de la incidència de Lleida sobre els seus encontorns.

En una diferenciació espacial, que es fa molt més evident si s'analitzen les dades municipals, Lleida i la seva comarca s'inclouen en una àrea central entre la muntanya pirinenca i l'interior tarragoní, essent aquestes darreres les àrees més poc desenvolupades i amb més despoblament de tota Catalunya, alhora són les àrees més allunyades de Bar-

celona. Front a la societat i economia muntanyenques de les comarques pirinenques, l'agricultura viti-vinícola de les comarques abocades a Tarragona-Reus i la dinàmica industrial de les comarques més properes a Barcelona, el Segrià, l'Urgell, la Noguera, les Garrigues i la Segarra representen certament un conjunt socio-econòmic força diferenciat: el que anomenem "regió de Lleida".

La regió de Lleida té una continuïtat evident en les terres aragoneses veïnes, amb una base econòmica semblant i que mantenen llurs relacions principals amb la ciutat de Lleida. Existeix, doncs, un potencial econòmic capitalitzat per Lleida que escapa a les anàlisis del quadre català estricte i que cal tenir en compte a l'hora de preveure qualsevol actuació a la ciutat de Lleida. Endemés, aquesta realitza funcions de capitalitat en relació a les comarques muntanyenques. *(no s'ha de perdre de vista, però, els efectes de la "regió de Lleida" sobre les comarques veïnes)*

Tradicionalment considerada com el graner de Catalunya, la regió de Lleida, que representa el 17,5% del territori i el 4,9% de la població catalana, ha esdevingut una regió amb un sector agro-industrial molt desenvolupat, el més potent de Catalunya: 23,2% de la població activa agrària, 31,2% del producte brut agrari i 11% de l'ocupació en indústries agro-alimentàries. Si en el conjunt de Catalunya a la regió de Lleida li toca el paper de productora d'aliments, aquest paper comporta el desenvolupament d'uns sectors de transformació, comercialització i serveis, on l'especificitat agrària es va difuminant. Qualsevol planificació territorial ja no es pot reduir al mateix desenvolupament agro-industrial; perquè aquest desenvolupament sigui possible ha d'acompanyar-se d'un seguit d'activitats industrials i de serveis que en principi no es classifiquen com a agràries.

III. LA BASE ECONÒMICA I LA SEVA INCIDÈNCIA DESIGUAL DINS LA REGIÓ DE LLEIDA

En un pla de pluges escasses, el reg ha estat la base diferenciadora tradicional en l'activitat bàsica del país: l'agricultura. Amb aigua són possibles collites segures i més intensives; amb tot no sempre suposa una diferenciació entre agricultors pobres i rics.

El desenvolupament dels regs dels canals d'Urgell i - del Canal de Catalunya i Aragó durant aquest segle (l'aigua dels canals d'Urgell no és aprofitada fins aquest segle), en introduir-se sobre unes estructures agràries de secà, - provoca un seguit de noves perspectives que marcaran una - primera gran diferenciació, avui vigent a la regió de Lleida:

-Un espai central regat, econòmicament i demogràficament dinàmic.

-Un contorn econòmicament estancat i despoblant-se.

Aquesta separació serà reforçada amb el desenvolupament general dels anys 1960 en què els nous hàbits alimentaris afavoriran el desenvolupament de produccions més intensives al reg. La modernització agrària que es produeix durant aquests anys accentua també unes diferenciacions - dins els dos grans espais anteriors (gràfica II adjunta):

Al reg:

-Una gran intensificació a partir d'explotacions petites i fonamentada en la fruita dolça. Segueixen les zones més aviat al.luvials dels regs antics meridionals on la -- climatologia és més benigna.

-Unes explotacions mitjanes i petites, amb una certa -

intensificació ramadera i horto-frutícola, però mantenint la base cerealícola. És la situació característica dels -- nous regs i dels regs més antics al Nord de Menàrguens.

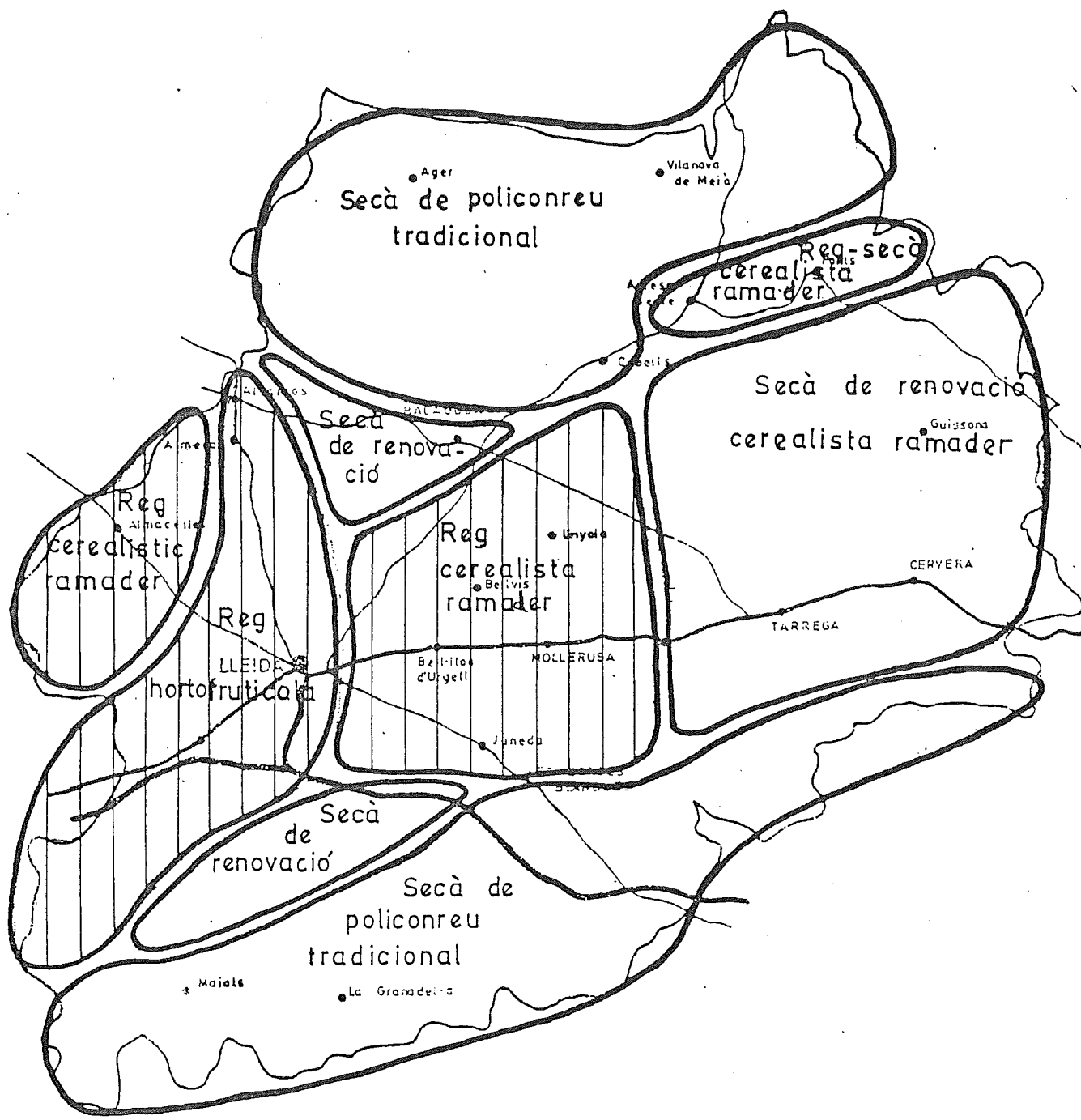
Al secà:

-Unes àrees orientades al monocultiu cerealícola i - amb una presència important de bestiar estabulat, on hi ha hagut una important renovació o modernització agràries. Correspon als indrets més planers, amb una climatologia - més benigna i amb explotacions d'un volum productiu important. Sobre alguns indrets d'aquestes àrees recauen expectatives de nous regs, que farien que passessin al grup d'àrees més afavorides de reg.

-Unes àrees amb diversitat de conreus (cerealicultura, arboricultura tradicional de vinya i olivera i ametllers), amb una agricultura força estancada i amb una pèrdua demogràfica continua. Es troben a les zones més accidentades, geogràficament més isolades i amb menor accessibilitat a - l'aigua.

Per altra part l'augment dels serveis al pagès (adobs, maquinària, préstecs, ..) i sobretot el paper creixent dels sectors de transformació (molins, escorxadors, cambres frigorífiques) i comercialització de les produccions frutícoles i ramaderes (alhora que les noves demandes de béns de consum) provoquen un important procés d'urbanització en el conjunt dels municipis de reg i de creixement dels nuclis urbans d'aquest. Mentrestant, tot el secà veia baixar la - població dels seus pobles.

Però, el desenvolupament agrari descrit no solament - és el fruit d'una demanda exterior que coincideix amb unes bones condicions agronòmiques, els centres urbans ponentins i singularment Lleida són el quadre d'origen de les activitats comercials i de transformació que potenciarien les -

 AREA CENTRAL REGADA

LA REGIÓ DE LLEIDA

transformacions agràries. La indústria i comerç agraris actuals reposen en bona part sobre una tradició local, existent als centres comarcals tradicionals.

El sector industrial no agrari respon majorment a iniciatives forànies; les indústries es recolzen en les centralitats existents, però també es donen implantacions puntuals en alguns pobles i altres gairebé en tots els pobles del reg (cosidors).

IV. LA XARXA URBANA

La xarxa urbana tradicional es recolzava en un centre principal, la ciutat de Lleida; diversos caps comarcals, Balaguer, Tàrrrega, Cervera, les Borges Blanques, i diversos centres de tercer ordre, amb àrees d'influència ben delimitades però d'extensió inferior a la comarca: Agramunt, Artesa de Segre, Ponts, etc.

El procés de transformació agrària, l'aparició de la indústria agro-alimentària, i puntualment també d'altres sectors, i l'augment dels serveis, ben lligats a l'activitat econòmica, ben lligats a l'augment del nivell de vida, han portat a un grau creixent d'organització que s'ha recolzat en la xarxa urbana tradicional, si bé amb modificacions importants.

1) La ciutat de Lleida ha pres més relevància en el conjunt de la regió, accentuant el seu paper de centre principal. Això es comprova a nivell demogràfic veient que - l'any 1900 representava el 10,8% de la població regional i el 1981 arribava al 36,8%.

2) Els caps comarcals han tingut un paper actiu en el procés de transformació però han perdut importància i s'han

fet més depenents, respecte de la ciutat de Lleida. Les relacions jeràrquiques són actualment més fortes, i Lleida té un paper clau com a centre econòmic, administratiu, i de concentració d'equipaments. S'han produït alguns canvis en l'ordre d'importància dels diferents caps comarcals; ha aparegut un centre nou, Mollerussa, veritable cap comarcal sense comarca pròpia, mentre que Cervera i les Borges Blanques han perdut importància, acusant el seu caràcter perifèric dins de la regió.

3) Les transformacions agrícoles i el desenvolupament de la indústria s'ha produït al centre de la regió, mentre que la perifèria ha vist augmentar el seu caràcter deprimid. L'estructura urbana del centre s'ha reforçat, mentre que a la perifèria el despoblament ha estat general. Guissona és un dels nuclis del secà amb un creixement demogràfic i econòmic important, però no es troba a la zona pròpiament deprimida sinó al secà la renovació, que té una base cerealística, ramadera i d'indústria agro-alimentària bastant sòlida.

4) Els principals eixos de comunicacions concentren gran part de la població i de la indústria de la regió. - L'eix vertebrador és la N-II, que travessa sis dels deu principals nuclis de població de la regió. L'Autopista A-II queda, en canvi, com una infraestructura aliena a la regió, comunicant en tot cas la ciutat de Lleida amb l'exterior.

5) A les zones més deprimides no hi ha nuclis de concentració que atreguin població; el despoblament afecta també els nuclis grans. Alguns nuclis fronterers entre el reg i el secà, com Agramunt, o que es troben en algun eix important, com Artesa de Segre i Ponts, sí que actuen com a nuclis de concentració, absorbint una part de l'èxode rural de les se

ves rodalies.

V. ELS ÀMBITS DE PLANEJAMENT

La regió de Lleida apareix com un àmbit cohesionat per l'efecte de la polarització de la ciutat de Lleida, per l'existència d'una xarxa urbana coherent, i per l'homogeneïtat del model econòmic agro-industrial. Tanmateix la regió presenta una dualitat centre-perifèria clara: un centre desenvolupat i amb expectatives de creixement, una àrea deprimida sense perspectives clares de futur i una àrea de transició formada per les zones amb possibilitats de nous regs o les que han assolit una economia de secà renovadora.

Malgrat l'existència de zones socio-econòmiques molt diferents, la regió constitueix un àmbit adequat per al planejament, sempre i quant es portin a terme polítiques sectorials que permetin un cert equilibri, en el sentit que el desenvolupament del centre no ensorri més la perifèria. En definitiva la regió apareix com un àmbit apropiat per a un Pla Territorial Parcial de caràcter supracomarcal.

Analitzant els àmbits d'influència dels caps comarcals i dels petits centres es troben situacions diverses: Hi ha centres que abasten àrees d'influència molt homogènies des de la perspectiva socio-econòmica; és el cas de Mollerussa, al mig de la Plana d'Urgell, o de Cervera, al mig de la Segarra. En altres casos l'àmbit d'influència dels centres abasta àrees on coexisteixen condicions socio-econòmiques molt diferents; és el cas de Balaguer, amb influència sobre la Plana d'Urgell, sobre l'àrea de transició que pot ser regada pel Canal d'Algèrr-Balaguer, i sobre la zona deprimida de l'Alta Noguera. És també el cas de les Borges Blanques, amb influència sobre l'àrea del Canal d'Urgell i sobre les Garrigues, més deprimides. En definitiva dins del marc de la

divisió comarcal actual, o dins de les àrees d'influència dels principals nuclis que configuren la xarxa urbana poden existir situacions econòmiques que requereixen tractaments sectorials diferents i específics. Un bon exemple de les dificultats d'integrar les polítiques sectorials i -- l'àmbit territorial al qual van destinades, és el cas de la Comarca d'Ordenació d'Explotacions de les Garrigues, on la part principal de les ajudes econòmiques a les explotacions, van anar a parar als municipis del reg de la comarca, tot i que l'actuació estava justificada pel caràcter - deprimat de la zona del secà.

Els caps comarcals o de rodalia tenen una funció clara com a nuclis aptes per a establir-hi equipaments d'àmbit supramunicipal, però presenten disparitats socio-econòmiques que s'analitzen millor dins del marc més general de la regió.

BIBLIOGRAFIA INDICATIVA

- ALDOMÀ, I. "Comarques et régions. Une approche des zones dé favorisées en Catalogne", Montpellier: Universitat Paul Valéry, tesi 3r cicle, juny 1984.
- CARRERAS, J.M., MARGALEF, J. "La evolución de las ciudades catalanas entre 1857-1975", Ciudad y Territorio, núm. 2 abril-juny 1977, pp. 34-35.
- CASASSAS, L., CLUSA, J. "L'organització territorial de Catalunya", Fundació Jaume Bofill, Barcelona, 1980, 325 pp.
- FUNDACIÓ CENTRE D'ESTUDIS DE PLANIFICACIÓ, "Tipologia d'àrees agràries a Catalunya", Generalitat de Catalunya, Departament d'Agricultura, Ramaderia i Pesca, Barcelona, 1980 (inèdit).
- HERCE, M. "Características y configuración de la red de transportes terrestres: Análisis regional", a "Reconocimiento territorial de Catalunya", Centre d'Estudis de Planificació, Barcelona, 1981, 236 pp.
- MORELL, R.; MAUREL, X. i ALDOMÀ, I. "L'economia del Segrià. Desenvolupament agrícola i desequilibris territorials". Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona.
- PERRIN, R, "Catalogne ou Catalognes ? Clivages régionalistes et concentrations capitalistes", Revue de Géographie des Pyrénées et du Sud-Ouest, 1977, tom 48, pp. 147-152.
- PUJADAS, R. "Diàgnostic comarcal de la Segarra", Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona, 1982.
- PUJADAS, R. "Diàgnostic comarcal de les Garrigues", Generalitat de Catalunya, Departament de Política Territorial i Obres Públiques, Barcelona, 1984, 192 pp.
- VIDAL, T. "Atlas socio-econòmic de Catalunya", Caixa d'Estalvis de Catalunya, Banc Occidental, Banc Urquijo, Barcelona, 2 vols. 1980-1982.